

G e a n d e w e i

Als bootjes het water
laten dansen...

Geloofsgetuige
Fjodor Dostojevski

Protestantse
Kerk

Interview
Trees van Montfoort

Christian Michelides, CC BY-SA

De waarde van het Namenmonument

Column Demi Groenevelt

“Het dansende water” – Drie simpele woorden.

De oudste man van de Benelux woonde dichtbij. Dag in dag uit zat hij in zijn oude stoel, lachend en zwaaiend naar de mensen die voorbijkwamen. Zo nu en dan ging ik bij hem langs. Ook op die ene dag. Hij zat in zijn oude stoel en ik op de bank. Samen keken we naar het water dat net te zien was vanuit zijn grote raam. En plotseling zei hij: ‘Het maakt mij altijd zo blij als boten het water laten dansen.’ Op dat moment was hij 108 jaar oud. Beide wereldoorlogen had hij overleefd en de liefde van zijn leven jaren geleden verloren en toch vond hij op dat moment zijn geluk door het ‘dansende water.’ – Noa Groenevelt

Bijna een eeuw zit er tussen mij en de oudste man van de Benelux. Een eeuw waarin ongelofelijk veel is veranderd. Veranderingen die ik me als achttienjarige niet eens kan voorstellen. De 108-jarige man bewees dat er voor de wereld waarin wij leven, enorm lang gestreden is. En dat wij als de toekomstige generatie niet naar de wereld moeten kijken, maar die wereld moeten zien.

‘Enjoy the little things in life.’ Die uitspraak lijkt je overal tegen te komen. Cliché zou je het kunnen noemen, confronterend is soms misschien een beter woord. Hoe vaak laten we namelijk onze zorgen onze zegeningen overheersen? Hoe vaak, zeker in deze tijd, geven we de beperkingen meer aandacht dan onze vrijheden? En hoe lang is het niet geleden dat we de wereld door dankbare ogen zagen en oprecht blij waren met alles wat wij van Hem hebben gekregen? Het kleine verhaaltje van hierboven schreef mijn zusje Noa. Haar woorden na haar bezoek aan meneer Bakker raakten mij. De oude man gaf aan de woorden ‘Enjoy the little things in life’ een daadwerkelijke betekenis. Hij zag de zegeningen van iedere dag en genoot van al het vanzelfsprekende.

En elke keer als nu het water ‘danst’, verschijnt er een glimlach op mijn gezicht en word ik herinnerd aan al het moois en al die zegeningen die we aan Hem te danken hebben.

Meneer Bakker is op 109-jarige leeftijd in mei 2020 overleden.

(Het scannen van Demi's foto leidt naar een Omrop Fryslân-reportage over Eelke Bakker)

Protestants Perspectief Een duurzame appelboom

Duurzaamheid is hot. En terecht. Het klimaat verandert en het wordt steeds meer duidelijk dat wij mensen dit veroorzaken. De natuur en het klimaat betalen de tol van ons gedrag.

door ds. René de Reuver

Kort geleden was ik op bezoek bij goede vrienden op het platteland van Groningen. Vol trots nam mijn vriend mij mee naar een stukje van zijn land. Enkele jaren geleden had hij dit perceeltje erbij gekocht, ‘buurmans land is maar één keer te koop’.

Toen hij het kocht was het een eenvoudig grasland. Maar met zijn scherpe oog zag hij de historische betekenis en waarde van dit stukje schepping. Eeuwen geleden hebben grijze monniken dit deel van Groningen ontgonnen. De sporen van deze arbeid zouden weleens in dit perceel aanwezig kunnen zijn. Als hij de bovenste laag van de totaal verzuurde grond zou afgraven, kwam wellicht de oorspronkelijk vegetatie weer terug en zouden oude sporen van het werk van de monniken weer zichtbaar worden.

Toen ik het resultaat van zijn inspanning zag kon ik mijn ogen niet geloven: op het land bloeide heide, stonden orchideeën, was een poeltje ontstaan en waren oude patronen zichtbaar. En dat te midden van groen Gronings grasland.

Klimaatprobleem

Dit stukje nieuw-oude Groningse grond weerspiegelt voor mij ons klimaatprobleem. Het bemeste grasland heeft ons veel gebracht. Nog nooit hebben melkkoeien zoveel melk geproduceerd en heeft akkerland zoveel opgebracht als in onze tijd. We eten er allemaal goed van. Alleen zijn de gevolgen desastreus: het land is meer dan verzadigd, de lucht verzurd en het klimaat veranderd.

Dat er met het oog op de toekomst iets moet gebeuren is evident. Politici zijn steeds meer bereid om extra geld vrij te maken voor de aanpak van de klimaatverandering. De vraag hierbij is: wat staat ons te doen? Het is duidelijk dat niet elk grasland afgegraven kan worden zodat oorspronkelijke ontginning en vegetatie weer terugkomen.

Het idee dat wij het klimaatprobleem wel even zullen aanpakken is te simpel. Alsof wij zelf geen deel uitmaken van het probleem. Het klimaatprobleem bekritiseert het idee dat wij mensen heer en meester zijn over dieren, land, lucht en zee. Alsof de schepping ons bezit is. Wij zelf zijn evenzeer in het geding als de natuur en het klimaat!

In de kerk denken we na over wat het betekent om toekomstgericht te zijn. Tot welke keuzes dwingt dit ons? We hebben elkaar nodig om een antwoord te vinden op deze indringende vragen. Deze vragen gaan niet alleen over de toekomst van onze kerk maar evenzeer over de toekomst van de schepping, het klimaat en het (te) groene grasland.

Levenshouding

De vragen gaan diep. Ze raken aan onze levenshouding, aan ons vertrouwen en aan ons perspectief. Het jaarthema van onze kerk is ‘Van U is de toekomst’. Het belijdt dat de toekomst niet in onze handen maar in die van God ligt. Het verwoordt de hoop op God die alle dingen nieuw maakt. Deze hoop ontspant en activeert.

Juist in deze zorgelijke tijd waarin het kerkzijn en het klimaat onder druk staan komt het aan op leven vanuit de toekomst. Niet als een vlucht maar als bron van kracht en bezieling om te doen waar het op aankomt. Om te kunnen genieten én om verantwoordelijkheid te kunnen nemen voor al wat leeft, vanuit het besef dat God voor Zijn kerk en Zijn schepping zorgdraagt. Dit betekent soms pijnlijke en ogenschijnlijk bizarre keuzes maken, net zoals Luther deed, zo gaat het verhaal. Als Christus morgen terugkomt zou hij met vreugde vandaag nog een appelboom planten. Over duurzaamheid gesproken!

ds. René de Reuver is scriba van de
generale synode van de Protestantse Kerk

Leesrooster

Week 44, 31 okt. t/m 6 november
zondag Johannes 9:35-41
maandag Psalm 33
dinsdag Spreuken 15:1-18
woensdag Spreuken 15:19-33
donderdag Jesaja 32:9-20
vrijdag Jesaja 33:1-12
zaterdag Jesaja 33:13-24

Week 45, 7 t/m 13 november
zondag Johannes 10:1-10
maandag Johannes 10:11-21
dinsdag Psalm 65
woensdag Marcus 11:27-33
donderdag Marcus 12:1-12
vrijdag Marcus 12:13-27
zaterdag Marcus 12:28-37

Actueel

'In herinnering aan'

Allerheiligen op 1 november. Allerzielen op 2 november. Eeuwigheidszondag op 21 november. Dit artikel wordt geschreven op 19 september, de dag van de onthulling van het Nationaal Holocaust Namenmonument in Amsterdam. *door Herman F. de Vries*

Namen

Na 76 jaren worden de namen zichtbaar van hen die zo lang niet genoemd konden worden. Er leefde immers vaak geen familie meer om hen te gedenken. Bovendien ontbraken graven met namen.

Het is een voorrecht dat wij in vrijheid mogen kiezen om onze overleden dierbaren een graf en grafmonument te geven of om bijvoorbeeld de as van een overleden dierbare uit te strooien op het land of in zee. Die vrijheid hadden veel van onze voorouders niet. Zij werden uit hun huizen gehaald, gedeporteerd naar Westerbork, en vandaar verder naar veelal Polen. Daar zijn ze verdwenen, vermoord, of vergast. Inmiddels waren hun huizen hier door burens geplunderd en verdween alles wat nog had kunnen leiden tot een herinnering voor de enkele overlevenden.

Nu is daar dan het Namenmonument met de Hebreeuwse letters die samen 'In herinnering aan' betekenen. Ik denk dan aan mijn grootvader en grootmoeder en hun ouders, broers, zussen, ooms en tantes, en al hun kinderen. Elk kind heeft twee ouders, vier grootouders, acht overgrootouders, zestien betovergrootouders, en de kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen van hen allen zijn onze achterneven en achternichten, waardoor het voor de meeste Joodse nabestaanden tot een herdenken komt van vele tientallen vermoorden.

Levie de Vries

Mijn grootvader **Levie de Vries**, vermoord in Polen. Zijn ouders **Izak de Vries** en **Rozetta Benjamins**, beiden vermoord in Sobibor.

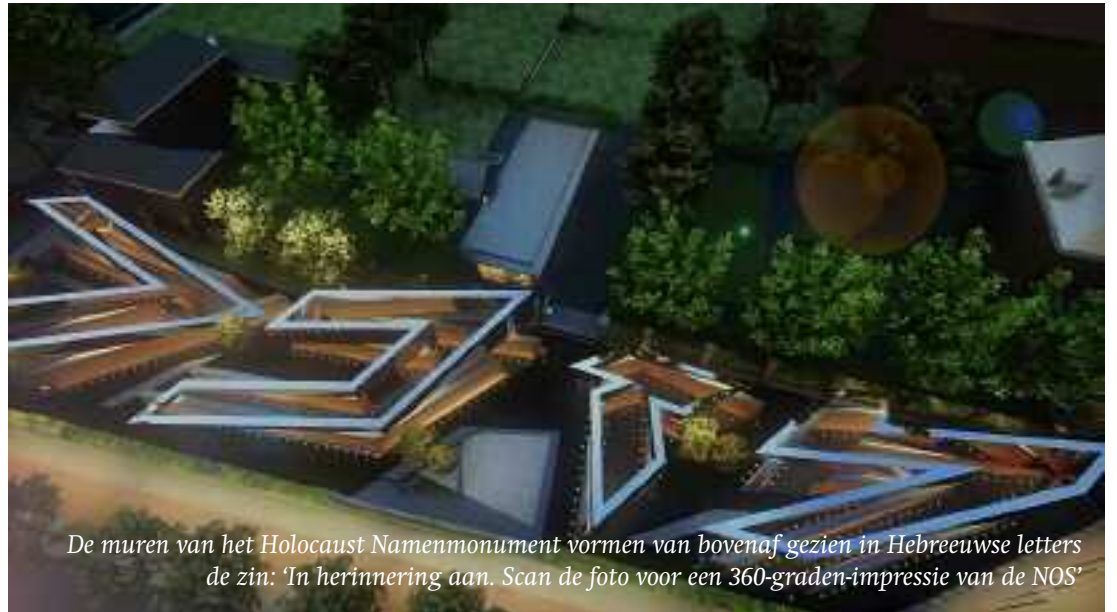
De zus van mijn grootvader **Naatje de Vries** en haar man **Nathan Hakker**, beiden vermoord in Sobibor, met hun zoon **Isak Hakker** (Sobibor).

De schoonouders van mijn grootvader **Freerk Cohen**, vermoord in Auschwitz, en **Sara Hirsch**, vermoord in Sobibor.

De zwagers van mijn grootvader **Simon Azarja Cohen**, vermoord in Midden-Europa, en zijn vrouw **Pauline Colijn**, vermoord in Sobibor, en ook zijn zwager **Jozef Cohen** en zijn vrouw **Elisabeth de Beer**, beiden vermoord in Sobibor.

Maar ook de broer van Freerk, **Zadok Cohen** en zijn vrouw **Esther Zion**, beiden vermoord in Auschwitz. De zus van Freerk: **Leentje Cohen** met haar man **Abraham Meijer** en hun dochter **Hendriette Meijer**, alle drie vermoord in Auschwitz.

De andere broer van Freerk: **Jacob Cohen**, getrouwd met **Rosette te Korte**, beiden ver-

De muren van het Holocaust Namenmonument vormen van bovenaf gezien in Hebreeuwse letters de zin: 'In herinnering aan. Scan de foto voor een 360-graden-impressie van de NOS'

moord in Auschwitz. Hun dochter **Bertha Cohen** werd ook in Auschwitz vermoord, terwijl hun zoon **Nico Cohen** in Buchenwald vermoord werd.

Laten we verder gaan met de vrouw van Freerk, Sara Hirsch dus, de schoonmoeder van mijn grootvader. Haar drie broers: **Samuel Juda Hirsch**, opperrabbijn van Zwolle, stierf in 1941 een natuurlijke dood. Hoe wrang! Net op tijd om te ontkomen aan de wreedheid die zijn vrouw wel moest ondergaan: **Betty Wormser**, vermoord in Sobibor. Hun dochter **Ganna Hirsch**, getrouwd met **Izak Vredenburg** (zoon van opperrabbijn **Joël Vredenburg**), beiden vermoord in Sobibor, en ook hun kinderen, **Judith Julie Vredenburg**, **Simon Azaria Vredenburg**, **Jacob Menachem Vredenburg**, **Raphael Salomon Vredenburg**, alle vier vermoord in Sobibor, en hun vijfde kind, **Samuel Juda Vredenburg**, nog maar één jaar jong, vermoord in Westerbork.

De tweede broer van Sara, **Benzion Hirsch**, getrouwd met **Sara Jetta van Zwanenburg**, beiden vermoord in Sobibor, en hun zoon **David Hijman Hirsch**, vermoord in Auschwitz. De derde broer van Sara: **Eliahu Jesaia Hirsch** en zijn vrouw **Klara de Liever** werden beiden vermoord in Sobibor.

Waar ga je verder als je acht overgrootouders hebt? Laat ik verder gaan met de vader van mijn grootvader Levie: **Izak de Vries**. Izaks zus **Saartje de Vries** wordt volgens de officiële gegevens 'vermist'. Haar man **Eduard Blanes** werd vermoord in Auschwitz. Izaks broer **Arend de Vries** en zijn vrouw **Betje Bollegraaf** werden beiden vermoord in Auschwitz; hun zoon **Izaak de Vries** in Sobibor en hun dochter **Clara Johanna Suzanna de Vries** in Auschwitz. Een andere zus van Izak: **Susanne de Vries** werd met haar zoon **Maurits Levie Turksma** vermoord in Auschwitz. Haar man was vóór

de oorlog al overleden. Nog weer een andere zus van Izak: **Keetje de Vries** en haar man **Jozef Swaab** werden vermoord in Auschwitz. Hun dochters **Elisabeth Swaab**, **Johanna Swaab**, **Janette Swaab** en hun zonen **Eduard Swaab**, **Louis Swaab**, **Ferdinand Swaab** en **Arend Swaab** werden alle zeven vermoord in Auschwitz.

De andere drie zussen mijn overgrootvader Izak de Vries met hun echtgenoten en elf kinderen – alle zeventien vermoord in Auschwitz, Sobibor, Dorohusk of Midden-Europa – noem ik niet, omdat het artikel te lang zou worden. Het zoeken en het noemen gaat verder, maar voorlopig heb ik voldoende 'graven' die eindelijk bezocht kunnen worden.

Het voelt ook als een heilige plicht om het Namenmonument en 'de graven' met mijn kinderen en hun kinderen te bezoeken, omdat de meest naaste familie tijdens de Holocaust zelf ook vermoord is of in de afgelopen 76 jaar overleden is.

De doden leven

De doden leven als hun namen uitgesproken worden. Hele families werden vermoord en hun namen leken vergeten te zijn. Nu zijn de namen terug in ons land, in Amsterdam. Het gedenken kan eindelijk vorm en stem krijgen. Laten we ook in de komende weken en zondagen onze dierbaren dankbaar en ontroerd gedenken en nooit vergeten wie zij voor ons waren. En beseffen welk groot voorrecht het is dat wij de vrijheid hebben én plaatsen om te kunnen gedenken.

ds. Herman F. de Vries is predikant van de Protestantse Gemeente Dokkum-Aalsum-Wetzens en redactielid van Geandewei.

Over de zoektocht naar zijn Joodse familie publiceerde hij in 2018 het boek 'Levie leeft'

Geloofsgetuige

Fjodor Dostojevski

'Als God dood is, is alles geoorloofd'

*30 oktober/ 11 november 1821,
Moskou

† 28 januari/ 9 februari 1881,
Sint-Petersburg

Dostojevski was een van de grote Russische romanschrijvers uit de negentiende eeuw. Hij schreef dikke romans waarin de personages grote gedachten en diepe hartstochten vertegenwoordigen. In het tsaristische Rusland van zijn tijd giste het van ideeën en bewegingen die het land wilden veranderen. Dostoyevski reageerde daar op een indringende manier op.

Zelf was hij ook een complexe persoonlijkheid met een veelbewogen leven. Tegen zijn zin doorliep hij een militaire opleiding. Zijn vader werd vermoord door gekrenkte lijfeigenen. In 1847, in de tijd van grote politieke omwentelingen in Europa, werd hij opgepakt en ter dood veroordeeld om vervolgens drie jaar in Siberische werkkampen door te brengen. Hij was gokverslaafd en een epilepticus en had vaak grote schulden. Zijn tweede vrouw Anna, met wie hij in 1867 trouwde, bracht hem in rustiger vaarwater. In Siberië was het Nieuwe Testament zijn enige lectuur geweest. Zijn romans werden een pleidooi voor een doorleefd christendom als redding voor Rusland en de mensheid. Zijn bekendste boek werd *De gebroeders Karamazov* (1879/'80). Centraal staat een vadermoord en de vraag wie de echte schuldige is. De verschillende echte en onechte zonen van de vader vertegenwoordigen verschillende type mensen. Het huis Karamazov staat symbool voor het huis van de mensheid waarvan de kinderen allemaal leven onder het voorteken van schuld, verwarring en bedreiging door demonen van het kwaad. Beroemd werd *De Grootinquisiteur*, het verhaal-in-het-verhaal dat een omkering is van het Bijbelverhaal van Jezus' verzoeking in de woestijn. Iwan, de atheïstische denker onder de zonen, laat hierin Christus opnieuw met succes optreden met zijn wonderlijke bevrijdingsboodschap. Maar de Grootinquisiteur van Sevilla pakt hem op. De mensheid is beter af met slaafse onderwerping aan leiders die Christus' boodschap verbeterd hebben, over de gewetensheersers en de wereld in hun greep houden. Tegenover Ivan met zijn afscheid van Jezus Christus staat broer Aljosja, monnik geworden onder invloed van starets Zosima, een innemende geestelijke. Aljosja neemt de schuld van de werkelijke moordenaars op zich. Hij vertegenwoordigt de boodschap van absolute liefde en vergeving. Vergelijkbaar is de figuur van de hoofdpersoon van *De Idiot* (1868), een prins met een zuiver hart die haarscherp het verschil maakt tussen de meedogende liefde en de gelukzoekende liefde. Dostoyevski lijkt de gruwelijke ont-aarding van de Russische revolutie (1917) te hebben voorzien. En zijn diepzinnige mensvisie oefende daarna op veel theologen een grote aantrekkingskracht uit.

Harmen Jansen

Byldspraak - Willem Wilstra Leafdevol

In âlde buorman en freon is ferstoarn.

In betûft sakeman dy't mei elk maklik in praatsje meitsje koe
en altyd 'de tsjerke yn 'e midden' liet. Sels die hy der neat mei.
Hy is lang âld feint bleun. Hy fladdere der soms nuver troch.

Lykwols, doe't er wat âlder wurden wie moete er in bûtenlânske frou
dy't katolyk wie. 'No problem' sei er en troude mei har.
Us maat syn libben krige in hiele oare draai en wat wiene se wiis mei elkoar.
De lêste tsien jier hat er frij wat ûngemakken hân
en sy hat him altyd leafdefol fersoarge. Wat in leafde hie sy foar dy man,
alle respekt dêrfoar! Fansels fernaam sy ek wol dat de libbenskrêften
fan har man minderen en in ûnferwachte hertstilstân wie de ein.

Har leauwe sei, dat se har man sa net gean litte koe.
Op eigen manneboet hat se in kapeltsje ôfhierd en in pryster regele
dy't de plechtige rituelen, it wijwetter, de wijreek en de gebeden betsjinne.
Moaie blommen leine op 'e kiste en kearsen stiene der njonken.
Nei de tsjinst stiene wy yn in erehage by it paad lâns.
Us freondinne stie by't stek en weau noch ien kear har man in 'goede reis' ta.
De lykauto gie rjochting krematorium.

Wat in sterke frou! Tank foar dyn leafde foar ûs freon.

Interview Trees van Montfoort

'Duurzaamheid moet van binnenuit komen'

De inzet voor duurzaamheid moet van binnenuit komen, gevoed en geïnspireerd door ons geloof. „Het vraagt om andere preken, andere liturgie, ander pastoraat, andere liederen, een nieuwe theologie”, aldus theoloog Trees van Montfoort. In haar boek 'Groene theologie' legt ze een gedegen en inspirerende theologische basis onder de gelovige inzet voor duurzaamheid.

Daarnaast biedt Van Montfoort nieuwe inzichten voor de seculiere milieubeweging. Aanvankelijk zou ze promoveren op theologie en duurzaamheid, maar ze wilde toegankelijker schrijven dan voor een proefschrift vereist is, moeilijke dingen helder uitleggen voor een boek dat in de kerk gebruikt kan worden.

Dat is gelukt. *Groene theologie* werd gekozen als beste theologische boek van 2019 en het landt in de Nederlandse kerken. Van Montfoort: „Ik geef veel lezingen, zeg zelden 'nee' als een gemeente mij daarvoor vraagt. Tegelijk geef ik gastcolleges aan universiteiten. Dat was mijn inzet: je hoeft geen theologie gestudeerd te hebben om dit boek te lezen, terwijl het ook door theologen serieus wordt genomen.”

U schreef dit boek voor kerk en milieubeweging. Waarom?

„In de kerk valt duurzaamheid onder de taken van de kerkrentmeesters - de gebouwenbeheerders - en de diaconie. Gezien de ernst van de ecologische crisis is dat niet voldoende. Duurzaamheid raakt de volle breedte van het kerkelijk leven. Het vraagt om andere preken, andere liturgie, ander pastoraat, andere liederen, een nieuwe theologie. Er is iets grondig mis met de gangbare theologie die stelt dat wij mensen buiten de natuur staan. Dat maakt de natuur tot een hulpbron waarover we vrijelijk kunnen beschikken. De ecologische crisis toont daarvan de desastreuze gevolgen.

In de milieubeweging gaat het vaak om maakbaarheid: praktische oplossingen voor problemen. Vanuit het christendom is kritiek mogelijk op het eenzijdige beeld dat de wereld maakbaar is. De oorzaken voor de huidige crisis liggen dieper. Ik wil laten zien dat de christelijke traditie breder is dan het idee 'dat mensen moeten heersen over de schepping'. Kerk en theologie kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan duurzaamheid.”

Waar zonnepanelen de buitenkant zijn, schrijft u over de binnenkant.

„Duurzaamheid is geen mode die voorbijgaat. Er is meer nodig dan praktische oplossingen. De inzet voor duurzaamheid moet van binnenuit komen, gevoed en geïnspireerd door ons geloof. De crisis vraagt om ingrijpende veranderingen in ons persoonlijk leven, in de samenleving, in de economie. Dat lukt pas als wij diep van binnen doordrongen zijn van de ernst van de situatie en de noodzaak tot verandering, bekering. Dat raakt ons geloof. Het is niet alleen: we hebben er een zootje van gemaakt, hoe krijgen we het weer in orde? Het is ook de vreugde dat we een plaats hebben in dat grote, fascinerende geheel van de schepping. Het gaat ook over ons wereldbeeld; hoe zit de wereld in elkaar en wat is onze plaats

daarin? Het komt niet iedereen goed uit dat er ingrijpende veranderingen nodig zijn om de klimaatverandering te stoppen. Wij leven aan de goede kant van de wereld en hebben er betrekkelijk weinig last van. In andere delen van de wereld hebben de gevolgen van de crisis een veel grotere impact.”

Waar raakt dat geloof en theologie?

„Het gaat om onrecht ten opzichte van onze medeschepselen en onze medemensen. In het Zuiden liggen de wonden van de milieucrisis aan de oppervlakte. Hier kun je nog denken: het bos is groen, het valt wel mee. In Bangladesh zie je de vervuiling door de kledingindustrie, in Afrika en Latijns-Amerika de mijnen die enorme landoppervlakten onvruchtbaar maken, er is het afval dat wij keurig scheiden en dat naar elders wordt verscheept.

Het onttrekt zich aan onze waarneming dat mensen moeten werken in slechte en ongezonde omstandigheden om onze consumptiesamenleving te laten draaien. De armen in de wereld lijden het meest. Onder hen zijn vrouwen vaak verantwoordelijk voor voedsel en schoon water voor hun gezin. Dat wordt in veel delen van de wereld steeds moeilijker.

Vrouwen en de aarde zijn vaak samen gediscrimineerd. Het hogere, geestelijke, goddelijke wordt gelabeld als het mannelijke, en hoog gewaardeerd. Het lagere, aardse, lichamelijke wordt gezien als het vrouwelijke, en lager gewaardeerd, geminacht of verzwegen. In het lied 'De aardse moederschoot, dat is de diepte van de dood' bijvoorbeeld worden de aarde, het vrouwelijke, het moederlijke samen gediskwalificeerd als 'diepte van de dood'. Terwijl het leven eruit voortkomt.”

Kerken kennen verscheidenheid in geloof. Hoe wordt tegen duurzaamheid aangekeken?

„In alle hoeken van de kerken is aandacht voor duurzaamheid, elk met een eigen taal en invalshoek. Aan de evangelicale kant zijn er bewegingen als A Rocha en Micha. Orthodoxe stromingen hechten aan het gezag van de Bijbel. Wie de Bijbel goed leest, ontdekt dat God een relatie heeft met heel de schepping, niet alleen met mensen. Bij vrijzinnigen kies ik de filosofische benadering, om in tweede instantie naar de Bijbel te verwijzen. Het gaat God om bevrijding van de gehele schepping: lucht, water, grond, planten, dieren. Wij maken daar deel van uit.”

Bijbeluitleg komt uit bij de mens als heerser over de natuur en op zijn best is dat een goede rentmeester.

„Een theoloog die veel predikanten beïnvloedde was Heiko Miskotte. In zijn werk heerst een grote argwaan tegen natuur. In navolging van negentiende-eeuwse exegeten stelde hij dat Israël een geschiedenis van bevrijding en uittocht had, terwijl de overige volken natuurgodsdiensten aanhingen. Dat werkt nog steeds door, in een merkwaardige tegenstelling tussen geschiedenis en natuur. Kijk naar Oosterhuis' *Schriftlied*, met als opening 'Die chaos schiep tot mensenland'. Dat is in een notendop een theologie die niet deugt. Natuur wordt geïdentificeerd als chaos, 'mensenland maken' wordt doel van Gods handelen. Dat is een enorm negatieve waardering van alles wat niet menselijk is. Mensen worden tot doel en hoogtepunt van de schepping. Uit die gedachte kwam veel narigheid voort. Wij zijn deel van de schepping, niet meer en niet minder, met een specifieke verantwoordelijkheid. Een boom kan Gods schepping niet tegenwerken, wij mensen wel.”

bron: protestantsekerk.nl

Muziektheater over Bonhoeffer in Doopsgezinde Kerk Leeuwarden

Dietrich Bonhoeffer was een predikant, die meedeed aan een aanslag op Hitler. Hij werd gepakt, veroordeeld en op 9 april 1945 opgehangen. 39 jaar oud. Hij deelde zijn onverzettelikheden met moderne heiligen als Etty Hillesum, Martin Luther King, Nelson Mandela.

In antwoord op de vraag 'wie ben ik?' vocht hij tegen zichzelf, met God, voor vrijheid, in de gevangenis met de dood voor ogen, om overgave, om liefde. In brieven en gedichten deed hij hiervan verslag. In de door Cilia Hogerzeil geregisserde muziektheatervoorstelling *Bonhoeffer – wie ben ik?* volgt Kees van der Zwaard hem op zijn zoektocht. Tastend vanuit het besef dat elk mens zijn of haar eigen antwoord leeft op die vraag 'Wie ben ik?' Hij speelt samen met altvioliste Roosmarijn Tuenter, zij zal een tegenstem componeren en improviseren. En zij zal als Maria von Wedemeyer, de geliefde van Bonhoeffer, onbereikbaar nabij zijn. De voorstelling is op donderdag 25 november 2021 om 20.00 uur in de Doopsgezinde kerk, Wirdumerdijk 18 in Leeuwarden. Entree 10 euro, opgeven bij kosterdgl@kpnmail.nl

NPV-Thuishulp zoekt een coördinator en vrijwilligers

De afdeling Dantumadeel van NPV - Zorg voor het leven is dringend op zoek naar een coördinator en vrijwilligers (m/v) voor de regio Damwâld, Walterswâld, Driezum en Broeksterwâld. Het gaat dan om hulp en ondersteuning bij dagelijkse bezigheden als samen koffie drinken en/of wandelen, begeleiding naar een afspraak in het ziekenhuis, boodschappen doen, bij plotselinge ziekte op de kinderen passen of oppassen bij iemand met dementie zodat de mantelzorger even weg kan. Om alle hulpvragen blijvend te kunnen honoreren zijn extra vrijwilligers nodig. Ook jongeren zijn van harte welkom. Belangstellenden kunnen zich melden (ook voor vrijblijvende informatie over het werk) via dantumadeel@afdeling-npvzorg.nl of telefonisch bij Tonny Posthuma (0511) 423195 of (06) 22759757.

Thomas á Kempis stierf 550 jaar geleden 'De Navolging van Christus'

Dit jaar wordt herdacht dat het 550 jaar geleden is dat de schrijver en kopiist Thomas á Kempis in zijn Bergklooster op de Agnietenberg bij Zwolle overleed. Deze mystieke schrijver is vooral bekend geworden door zijn invloedrijke werk 'De Imitatio Christi' ('De Navolging van Christus')

door Maurice C.J. Wielenga

Zijn leven in vogelvlucht

Thomas á Kempis werd geboren in het Duitse Kempen. Hij heette eigenlijk Thomas Hemerken, dat betekent zoiets als 'Thomas van het hamertje'. En dat is niet zo vreemd als wij weten dat zijn vader de dorpsmid was en de hoeven van paarden besloeg.

Hij was nog maar elf jaar toen hij naar Deventer vertrok, waar hij werd ondergebracht bij Zwedera van Runen. Thomas bezocht in Deventer de kapittelschool van Lebuinus en werd opgenomen in het Convict (kostschool) voor arme scholieren. Tot het jaar 1398 verbleef Thomas in Deventer, waarna hij zich vestigde in het Bergklooster op de Agnietenberg. Hij zou daar tot aan zijn dood in 1471 blijven wonen.

Moderne Devotie

Tijdens en na zijn studie werd Thomas een ijverig volgeling van de hervormer en mysticus Geert Grote. Die was samen met Florens Radewijns de oprichter van de congregatie Broeders des Gemenen Levens. Het waren leidlieden van de spirituele beweging van de Moderne Devotie. Deze beweging was ontstaan als tegenhanger van de wanpraktijken bij de Rooms-Katholieke kerk, zoals de verkoop van aflaten en persoonlijke verrijking door prelaten ten koste van de armen. Thomas á Kempis raakte ervan doordrongen hoe belangrijk een diep doordacht geestelijk leven was, een persoonlijke levensheiliging en de praktische navolging van Christus. Deze gedachten, zeshonderd jaar geleden opgeschreven, zijn actueler dan ooit voor christenen van deze tijd. Leven we niet in een tijd van verwarring rond ethische normen en waarden en een slechte navolging van Gods Geboden voor dit leven? Kempis is dan onze gids met zijn boek *De Navolging van Christus*. Zijn boek was na de Bijbel het meest verspreide boek in de Middeleeuwen en behoort eigenlijk nog altijd in iedere christelijke huishouding een plaats op de boekenplank te hebben.

De gemeenschapszin

Geert Grote en zijn volgelingen van de Moderne Devotie herontdekte in feite de waarde van gemeenschapszin, zoals de eerste christengemeenten die ook doorleefd hebben:

naasteliefde betrachten, goed zijn voor de armen en zieken, de stervenden en hulpelozen troost bieden en de gedachte nastreven dat de één niet boven de ander staat.

In deze tijd van corona, waarin veel mensen het gevoel hebben op te moeten boksen tegen een vijand die te groot en te sterk voor hen is, kan de leefwijze en mysticiteit van de Broeders des Gemenen Levens troost en uitzicht bieden, een handvat om aan vast te grijpen. Thomas á Kempis schreef *De navolging van Christus* in het Latijn, maar het werk verscheen later ook in het Middelnederlands, de

volkstaal van die tijd. Het boek, dat kan worden beschouwd als de handleiding voor het spiritueel en lichamelijk volgen van Jezus Christus, bestaat uit vier delen, nl.

Boek 1: de *Vermaningen tot een dienstig geestelijk leven* (25 hoofdstukken)
Boek 2: *Opwekkingen tot het inwendige leven*

(12 hoofdstukken)

Boek 3: *Over de inwendige troost* (59 hoofdstukken)

Boek 4: *Over het Allerheiligst Sacrament van het Altaar* (18 hoofdstukken)

Het is zo beschouwd wel een echt Rooms boek, maar het biedt ook voor protestanten nog genoeg aanknopingspunten om op pelgrimage te gaan in het werk van Thomas á Kempis. Voor het schrijven van dit *magnum opus* heeft Thomas zich laten inspireren door de mystieke, laat-Middeleeuwse filosoof en theoloog Eckhart von Hoochheim, die leefde van circa 1260 tot 1328.

Godgewijde levenshouding

Thomas á Kempis bracht zijn tijd veel door met gebed en als prior leefde hij zijn novicen een ascetische en godgewijde levenshouding voor, culminerend in liefde voor Christus als Leidsman en Verlosser. Ook schreef hij biografieën van Forens Radewijn, Geert Grote en acht andere kloosterbroeders. Hij las veel en bekend van hem is de zegswijze: 'met een boekje in een hoekje.' Een term die we tegenwoordig nog wel gebruiken, al hebben we er minder woorden voor nodig dan hij in het Latijn: *In omnibus requiem quaesivi et nusquam inveni nisi in angulo cum libro*. Thomas á Kempis kopieerde ook zeker vier

is nog altijd actueel

prent van Thomas à Kempis gemaakt tussen 1635 - 1719 door Frederick Bloemaert naar een tekening van Abraham Bloemaert, Rijksmuseum Amsterdam

keer de gehele Bijbel, tussen 1427 tot 1439, een monsterklus om al die teksten met fraaie letters op perkament aan te brengen. Een Bijbel is bewaard gebleven, deze is te bewonderen in de Hessische Hochschule und Landesbibliothek van Darmstadt.

Zwolle herdenkt de mysticus

Het gebeente van Thomas à Kempis was tot 2006 opgeslagen in de Sint Michaëlskerk aan de Bisschop Willebrandlaan in Zwolle. Omdat deze kerk gesloten werd, werd met Pinksteren 2006 zijn gebeente in een plechtige en lange stoet langs de Sassenpoort naar de basiliek van Onze-Lieve-Vrouwe Ten Hemelopnening gebracht. Als lopend patiënt van Ziekenhuis de Weezenlanden kon ik vanaf de zesde verdieping deze bijzondere stoet toen prachtig volgen. In 2012 werd de blauwgeverfde kist

met drie engelenkoppen en het randschrift *reliquiae Pii Thomas à Kempis* gesloten.

Eerder dit jaar waren er in Zwolle en Deventer verschillende herdenkingsplechtigheden rond Thomas à Kempis. Als langer blijvende herinnering wordt er op de plek van het vroegere klooster Agnietenberg een klein museum ingericht. Sinds 1987 staat hier al een reusachtige staande steen met fraai randschrift dat verwijst naar het leven van Thomas à Kempis. Ook is er sinds kort in de Sassenstraat in het centrum van Zwolle een grote muurschildering met afbeelding van de grote hervormer te zien. (Het scannen van de prent hierboven leidt naar een filmpje van die muurschildering, red.)

Maurice C.J. Wielenga uit Joure is publicist en een vaste medewerker van Geandeweï

Diversen

Protestantse Lezing dit jaar van sterrenkundige Heino Falcke

Op zaterdag 30 oktober 2021 houdt sterrenkundige Heino Falcke online de Protestantse Lezing over de vraag of wij, de mens, verantwoordelijk zijn voor de toekomst van Gods schepping. Is die toekomst in onze handen of in die van God? In zijn lezing - die aansluit bij het jaarthema 'Van U is de toekomst' - staat Falcke stil bij het uiterst actuele en urgente thema 'duurzaamheid'. Hij zoomt uit op de grootheid van de schepping, de aarde, het heelal, in contrast met de kleinheid van de mens. Om vervolgens in te zoomen op het vertrouwen op God en hoe dat onze houding bepaalt in de omgang met de natuur, dieren en mensen om ons heen. Heino Falcke is hoogleraar Astrodeeltjesfysica en radioastronomie aan de universiteit van Nijmegen. Hij maakte als eerste ter wereld een foto van het zwarte gat. Daarnaast gaat hij regelmatig voor als lekenpredikant in zijn protestantse gemeente in Frechen (Duitsland). De Protestantse Lezing wordt gehouden tijdens het Petrus Festival, dat begint om 20.00 uur en duurt tot 21.30 uur. Het festival is online te volgen via www.protestantsekerk.nl.

Sirkelslag Kids gaat dit jaar terug naar de scheppingsdagen

Op vrijdagavond 19 november van 19.30 - 21.00 uur kunnen kindergroepen weer Sirkelslag KIDS spelen. De groepen (circa 8-12 jaar) spelen ieder op hun eigen locatie tegen andere kindergroepen uit heel Nederland. Het thema is dit jaar: Terug in de toekomst. Met een 'tijdmachine' flitsen de deelnemers naar de start van onze toekomst: het verhaal van de zeven scheppingsdagen. Diverse spannende en uitdagende spellen te spelen vestigen de aandacht op de chaos waarin alles begon en het bouwen aan rust en vrede gedurende de schepping. Maar ook wordt het verband gelegd met de chaos van vandaag in de wereld. Denk aan de vluchtelingenkinderen uit Griekenland. Zij kunnen wel een lichtpuntje gebruiken in hun leven. Dit kan onder andere door mee te doen aan de collecte voor de kinderen op Lesbos. Dezelfde kinderen spelen ook de hoofdrol in het vervolg van Sirkelslag, de KerstChallenge Kids! Inschrijven kan uiterlijk maandag 15 november via sirkelslag.nl/kids, meedoen kost 10 euro per groep.

VOLGENDE KEER in G eandewei

*De tijd van de stations was voorbij,
zei men*

